

תורה שבכתב

הפצת ועידוד לימוד התורה הקדושה עם פירוש רש"י

פרשת מקץ - חנוכה כסלו תשפ"ה | גיליון ג' (שנה ב')

שבת של תורה פנינים מאירים לשולחן השבת

אפשר לאכול את השנה?

במרכז חלומי של פרעה הוא רואה (בראשית מא, ד) וַתֵּאכְלֶנָה הַפְּרוֹת רְעוֹת הַמֶּלֶךְ וְיָקָת הַבָּשָׂר אֶת שֵׁבַע הַפְּרוֹת יַפֵּת הַמֶּלֶךְ, וְרַשִׁי מִסְבִּיר: 'זתאכלנה - סימן שתהא כל שמחת השובע נשכחת בימי הרעב'.

שאלה מופלאה שאל רבה של ירושלים, הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצוק"ל: לכאורה אין המשל דומה לנומשל, כי אמנם פרה יכולה לבלוע פרה אחרת, ושיבולים יכולות לבלוע שיבולים אחרות, וכך נמצאות ונאבדות הפרות והשיבולים, אבל מה שייך לומר ששנות הרעב יאכלו וימחקו את שבע שנות השובע, הרי גם אם בשנות הרעב ישכחו מכל השובע שהיה, אבל אי אפשר להכחיש את המציאות שבמשך שבע שנים היה שובע ושפע במצרים, ואת המציאות הזאת אי אפשר למחוק, אם כן, כיצד שנות הרעב יבלעו את שנות השובע?!

אלא, ביאר הגר"ח זוננפלד ביאור הפלא-ופלא: בשנות השובע אנשים שמחים ומרוצים, רק כאשר אין חשש שאחר כך יבואו שנים קשות, אבל במצרים ידעו שאחרי שנות השובע תבאנה שנות רעב כבדות, כך הדאגה ממה שממתינ להם, הרסה וכרסמה את שמחת הבריות, והאכילה לשובע היתה מהולה היתה בעצב על הצפוי להם. כך שאכן שנות הרעב אכלו וכרסמו את שנות השובע!

חלמתי שהתעוררתי

רבים מהמפרשים שואלים: הרי פרעה הזמין את יוסף רק במטרה לפתור את החלום, ולא לקבל ממנו עצות, ומה ראה יוסף ליעץ לפרעה ולומר לו (בראשית מא, ג) וְעַתָּה יָרָא פְּרֵעָה אִישׁ בְּבֹן וְיִתְּחֶם וְיִשְׁתִּיחוּ עַל אָרֶץ מִצְרָיִם?!

כדי ליישב תמיהה זו כותב הגה"ק רבי חיים יוסף דוד אוולאי זי"ע, 'החיד"א', בספרו 'נחל קדומים' חידוש עצום, מה שנאמר (פסוק ד-ה) וַיִּקְרַץ פְּרֵעָה וַיִּישָׁן וַיַּחְלֵם שְׁנֵיתָ, אין הכוונה כפשוטו שפרעה באמת התעורר וחזר לישון, אלא הכל היה חלק מהחלום הארוך, דהיינו שאחרי שראה פרעה את הפרות בולעות את הפרות, הוא ראה בחלום שהוא התעורר וחזר ונרדם. אם כן, מוטל היה על יוסף לפתור גם את החלק הזה של החלום.

הוא שאמר יוסף 'עתה' - אפתור לך את החלום של ויקץ פרעה, ופתרונו הוא: 'ירא פרעה איש נבון וחכם' - עליך להקיץ מתרדמתך, כלומר, עליך לראות ולהבין את חומר השעה, ולעשות הכל למצוא איש נבון וחכם אשר יציל את הארץ מחרפת רעב!

אוצר התורה והלומים מתוך הפרשה

על דבר הַסֵּף הַשֵּׁב פֶּאֱמַתְחִינֵנוּ פִּתְחֵלָה אֲנַחְנוּ מוֹבְאִים (מג, יח) מכאן רמז למה שאמרו חז"ל (שבת לא, א) שבעולם העליון כאשר מכניסים את האדם לדין, השאלה הראשונה היא 'נשאת ונתת באמונה?'. על דבר הספסוף - בתחילה אנחנו מובאים!.

(הגר"א מוילנא זי"ע)

וְשֵׁם אֲתָנוּ עָבַר עֲבָרֵי עֶבֶד (מא, יב) ארורים הרשעים שאין שובתם שלמה (רש"י) בדרך רמז יש לפרש כך את דברי רש"י: אצל הרשעים, גם כאשר הקב"ה משפיע להם טובה, מבחינתם אין הטובה מושלמת, כי תמיד ימצאו בה חסרונות...

(הרה"ק רבי אשר מסטאל זי"ע)

שְׁבַע פְּרוֹת יַפֵּת מֶלֶךְ (מא, ב) סימן הוא לימי שובע, שהבריות נראות יפות זו לזו (רש"י) כאשר הבריות מאירים פנים זה לזה, אזי הם זוכים לשפע פרנסה ושובע, כי השלום והאחדות הוא כלי מחזיק ברכה. (הרה"ק רבי ישראל ממדוץ זי"ע, דברי ישראל)

שערי תורה מבט מסכם ומבוא לפרשת השבוע

פרשת מקץ היא הפרשה בה יוסף הצדיק, שהתמנה ל'משנה-למלך', מתנכר אל אחיו שיורדים למצרים לקנות תבואה. הוא לוקח את שמעון לבית האסורים, הרצון לקחת את בנימין באשמת גניבת הגביע.

מה בפרשה:

נושאי הפרשה:

חלומות פרעה • מינוי יוסף למשנה למלך • עצת יוסף להכין תבואה משנות השובע לשנות הרעב • האשמת השבטים כמרגלים • מאסרו של שמעון ודרישה להביא את בנימין • ערבות יהודה על בנימין • הסעודה בבית יוסף • השטנת הכסף והגביע באמתחתם • לקיחת בנימין באשמת גניבת הגביע.

א. חלומות

שנתיים לאחר שיוסף פתר את החלומות לשרי המשקים והאופים, חולם פרעה על שבע פרות כחושות הכולעות שבע פרות מפותמות, וכך גם בשבע שיבולים כחושות ומלאות.

ב. עצה

בהמלצת שר המשקים, פרעה משחרר את יוסף מהבור כדי שיתור את חלומותיו. יוסף פותר שבע שנות שובע יבואו במצרים, ואחריהם - שבע שנות רעב. יוסף גם מיעץ למנות איש חכם לאגור מזון בשנות השובע עבור שנות הרעב.

ו. סעודה

כשהם חוזרים אל יוסף, הוא מבקש ממנשה להכין סעודה בשרית, ומוזמן אותם לסעודה, במהלכה מושיב יוסף את בנימין לצדו ומעניק מנות לאחיו.

ז. נביע

טרם יציאתם לדרך, מצוה יוסף להטמין את גביע הכסף באמתחת בנימין. ביציאתם מהעיר ודרך מנשה אחריהם, וכשהוא מוצא את הגביע הם חוזרים למצרים. יהודה מציע ליוסף שכולם יהיו עבדים, אך יוסף טוען שרק בנימין יהיה עבד.

ג. סכנה

עם תחילת הרעב, שומע יעקב שבמצרים מוכרים מזון, ומבקש מבניו ללכת לקנות שם תבואה. את בנימין הוא מסרב לשלוח, עקב החשש שיקרה לו אסון בדרכים שהם בחזקת סכנה.

ד. מרגלים

האחים מגיעים אל יוסף, ללא שיכירוהו מאחר וקטנו צמת. יוסף שמכיר אותם מאשים אותם כמרגלים, אך הם מכחישים את המיוחס להם, ומספרים שהשאירו אה קטן בביתם. יוסף מכניס אותם למאסר שלשה ימים, ואחר כך משאיר רק את שמעון במאסר, ודורש שיביאו את בנימין.

בדרכם חזרה, מגלים האחים שהכסף ששילמו והחזר לתוך השק.

מבט על פרשת ויגש הבעל"ט:
בפרשת ויגש אנו נכנסים אל השלב הראשון של גלות מצרים, כאשר יוסף מתגלה אל אחיו ומתפייס עמהם, ואחר כך מזמין את יעקב אביו לבוא לגור במצרים. יעקב ובניו אכן יורדים למצרים בשבעים נפש, שם הם מתגוררים בארץ גושן.

נושאי הפרשה: הצעת יהודה להיות עבד במקום בנימין • התגלות יוסף • הזמנת יעקב למצרים • מתנות יוסף למשפחתו • בשורת עוד יוסף חי • הבטחות ה' ליעקב ברדתו למצרים • פגישת יעקב עם יוסף • ביאת יעקב אל פרעה • המגורים בגושן • יוסף קונה לפרעה את כל נכסי מצרים.

היום של תורה מעלת החשיבות לימוד חומש רש"י

אור גדול להאיר העיניים והנפשות!

'ובצרפת יצא אור גדול, אשר לא יצא כמוהו לאור העיניים והנפשות, הרב הגדול החסיד רש"י ז"ל, והוא פירש כל התורה וכל הנביאים וכל הכתובים וארבעה סדרי הגמרא, אשר ירוץ כל קורא בו, לא הניח דבר קטן או גדול שלא ביאר ביאור גמור. ואחרי צאת פרושיו לעולם לא היה רב וגדול בעולם אשר ילמד הלכה זולתם, לא נראו כהם בכל העולם.'

(רבי אברהם זכות זי"ע, מחכמי ספרד, ספר יוחסין)

נישא רשבינו מעביר על מידותיו

ויפיר יוסף את אחיו והם לא הפריהו (בראשית כ"ח) ומדרש אגדה, ויפיר יוסף את אחיו - כלשון ספרו בידו הפיר שהם אחיו ורחם עליהם, והם לא הפריהו - כלשון פירושם, לנהוג בו אתנה (רש"י)

לב דעת הכרת והבנת מושג בתורה

נילוס

על נהר הנילוס כבר למדנו בפרשת בראשית (ב, יא), שמתוך העדן יוצא נהר הנפרד לארבעה ראשים, ואחד מהארבעה הוא נהר הנילוס, הנקרא בשם 'פישון', על שם שמימי פְּשִׁים, כלומר מתרבים, או על שם שהוא מגדל פשתן.

הנילוס, מהנהרות האדירים בעולם, מקורו במרכז יבשת אפריקה, ומשם הוא זורם בכמה מדינות, כאשר בדרכו מתמזגים עמו נהרות נוספים, עד שהוא מגיע למצרים כשהוא בשיא רחבו וכח זרימתו. ומשם הוא נשפך לים הגדול.

מאחר ובמצרים אין יורדים גשמים, הם סומכים רק על מי הנילוס, כאשר כולם חופרים תעלות מהנילוס אל שדותיהם. תעלות אלו נקראים 'אורים', ועל שם כך נקרא הנילוס בשם 'אור'. אחת לשנה, בסוף הקיץ, הנילוס גואה ומציף את כל השדות.

ועיניים לראות הבנת מילה אחת בתורה

בריא

סביר להניח שלא כל אחד היה רואה בעין יפה מצב בו אחד מחבריו יאחל לו: "שתהיה שמן ומפוטם!", אך כל אחד מאתנו ישמח לקבל ברכה "שתהיה בריא!". אמנם בלשון התורה 'בריא' פירושו שמן ומפוטם...

אמנם אצלנו מתפרשת המילה 'בריא' במשמעות של אדם שאינו חולה. כך גם בלשון חז"ל (ברכות כב, ב, ועוד רבות) מצינו 'בריא' במובן של אדם שאינו חולה.

אולם בפרשת השבוע אנו מגלים, שבלשון התורה אין פירוש המילה 'בריא' - אינו חולה, אלא פירושו: 'שמן ומפוטם ומלא, בבשר או בגרגרי תבואה'. כך נאמר בחלום שבע הפרות (בראשית מא, ב) 'בְּרִיאַת בְּשֶׁר' ובחלום השבלים (פסוק ה) 'בְּרִיאֹת וטְבוֹת', כשהכוונה למלאות ושמןות. בדומה לכך - בספר שופטים (ג, יז) וַעֲגֹלֹן אִישׁ בְּרִיא', ופירושו שם המפרשים שהוא היה אדם שמן ומפוטם.

ואזניים לרשמוע כללי רש"י הק' בדקדוק הלשון

להתארגן ולהצטייד

בהתרגשות קיבלו הילדים את הידיעה ששרגל ימי החנוכה יסעו אל מודיעין-העתיקה, המקום בו, לפי המשוער, התגורר מתתיהו בן יוחנן כהן גדול, ושם יקיימו מסיבת חנוכה מרוממת.

על התלמידים להתארגן כראוי, ולהצטייד בכל הציוד הנדרש... - נכתב בין השאר במכתב להורים.

המלמד, ר' גרשון, שלימד באותו היום חומש ורש"י פרשת מקץ, ניצל מכתב זה כדי להסביר לילדים את דברי רש"י בסוף הפרשה (בראשית מז, טז) הכותב כלל חשוב בדקדוק:

בדרך כלל, כאשר אנו רוצים לכתוב מילה מבנין 'הַתְּפַעֵל' [פעולה החוזרת אל עושה הפעולה בעצמו], אזי נפתח את המילה באותיות 'הַתְּ...', או 'לְהַתְּ...', כמו שאנו רואים לדוגמה במכתב זה את המילים: 'לְהַתְּאָרְגֵן'.

אך שונים הם פני הדברים במילה אשר אותיות השורש שלה מתחילים באות צ', כמו 'צידוד', אין כותבים 'לְהַתְּצִיד', אלא: 'לְהַצְטִיד'.

נשים לב לשני השינויים שנוצרו כאן: א. במקום האות ת' הגיעה האות ט'. ב. האות ט' אינה מופיעה בתחילת המילה, אלא היא חודרת באמצע אותיות השורש של 'צידוד', ומפרידה בין האות 'צ' לאותיות 'ד' - 'לְהַצְטִיד'.

כשהחזו"א 'בא חשבון'

סיפור מופלא סיפר רבינו החזון-איש ז"ע על עצמו: בתקופת מלחמת העולם הראשונה ברחתי לעיר מינסק. היה זה בבוקר יום שני הלכתי להתפלל שם בבית הכנסת. לקראת קריאת התורה, ראיתי שעל הבימה מונחת חבילת חומשים, ניגשתי ונטלתי לעצמי חומש אחד.

גבאי בית הכנסת, שהיה איש קפדן, הבחין בכך והחל לגעור בי בקולי קולות לעיני כל הציבור: 'כאן לא לוקחים חומשים לבד! רק אני מחלק אותם!...' ותוך כדי דיבור חטף ממנו את החומש והחזירו למקומו.

'באותו רגע החלטתי בלבי' - סיפר החזון-איש - 'שהדבר לא יעבור בשתיקה, ואני עוד אבוא עמו חשבון על מה שהוא עוול לי!...' ואכן, תיכף ומיד לאחר קריאת התורה, בעת אמירת 'אשרי' - ובא-לציון', כשהסתובב הגבאי הוא בין המתפללים עם קופת צדקה, בעוד כל המתפללים שלשלו לתוכה מטבע אחד של 'קופיקע' או שתי קופיקעס, אני נתתי לו מטבע גדול של 25 קופיקעס! לא פחות!... סיים החזון-איש ואמר: ביום חמישי באותו שבוע, הגבאי כבר ניגש אלי מעצמו, לפני כולם, ונתן לי חומש...

טענה שכבר נשמעה

כאשר הגיע הרה"ק רבי מנחם מענדל מאקסוב ז"ע, בעל אהבת-שלום, לכהן כרב העיר קאסוב, סבל הרבה משונאיו שמיררו את חייו בכל דרך אפשרית, אך הוא בצדקותו, לא רק שלא השיב לחורפיו דבר, אלא אף דאג לתת להם כל מחסורם. כך היה כאשר אחד מגדולי שונאיו עמד לפני נישואי בנו, וללא בוש נכנס אל הרבי וביקש את עזרתו. מיד

הושיט לו הרבי מלא חופנים מטבעות זהב בעין יפה, כאשר הלה יצא מהחדר שמח וטוב לב.

היה לו לרבי אח, ושמו ר' יצחק מקאלמייא, שהיה איש פשוט, שעמד באותה שעה מחוץ לחדר. משראה את האיש יוצא בשמחה ובידו אמתחת מטבעות, חרה לו הדבר עד מאד, ובסערת רוח נכנס אל אחיו ושטח את פליאתו: 'איך יתכן להיטיב לאיש הגורם לך צרות רעות ורבות? הוא לא ראוי לקבל אפילו פרוטה אחת! בפרט כאשר גם בבית הרבי אין מספיק מזון!'. נענה אליו האהבת-שלום ואמר: 'אינך הראשון שטוען כך, כבר היה כאן אחד לפניך טוען כטענתך, אבל לא הקשבתי לו!'. בירר ר' יצחק: 'מי היה כאן לטעון כך? השיב לו הרבי: 'היה זה הציצר הרע, שטען ממש כדבריך, אבל כשם שלא שמעתי בקולו כך לא אקשיב גם בקולך...'

בבתה אין זקוק לה

עבודה קדושה ונפלאה השקיע כ"ק האדמו"ר רבי יוחנן מטאלנא זצ"ל במצוות הדלקת נרות חנוכה, ולאחריה גם היה רוקד בכל כוחותיו בשמחה רבה. פעם אחת לאחר שהדליק את המנורה בדחילו ורחימו, עבר ילד קטן במרוצה ליד הנרות, ובגלל חוסר זהירות והעדר אחריות הוא נתקל במנורה וכל הנרות נפלו ארצה ונכבו. החסידים שהיו נוכחים בשעת מעשה חששו שמא יקפיד הרבי על הילד, אחרי שהשקיע כוחות רבים בהדלקתם. אך מה רבה היתה פליאתם בראותם שהרבי קורא לילד, מלטפו ומרגיעו באהבה, ואומר לו: בני יקירי! אני מאד מכיר לך טובה על מה שעשית! כעת זכית אותי לראשונה בחיי לקיים את ההלכה של 'בבתה אין זקוק לה'...

חכמת התורה אמרות חכמה ופניני שפר מגדולי הדורות על פרשת השבוע

מבחן לילד...

וַתֵּאֲכַלְנָה הַפְּרוֹת (בראשית מא, ד)

שאל פעם מרן ראש הישיבה הגראי"ל שטיינמן זצ"ל לאחר מנכדיו, ילד כבן שש: מה אתה לומד? כאשר הוא השיב 'פרשת מקץ', שאלו הגראי"ל: 'למה הפרות הכחושות אכלו את הפרות השמנות?' והילד השיב: כי הן היו רעבות. 'או למה הם לא אכלו את השבלים?' - נשאל שוב הילד, והוא השיב: כי השבלים היו בחלום אחר...

הגראי"ל התפעל מאד ואמר לנוכחים: 'הוא ענה תשובה מצוינת מאד!'. אחד הנוכחים תמה ושאלו: ממה ההתפעלות? הרי זו תשובה כל כך פשוטה! ענה לו הגראי"ל: דע לך! לילדים זה לא כל כך פשוט. תנסה לשאול ילדים אחרים ותשמע מה הם אומרים. ואכן, אחר כך פגש הלה ילדים מהכיתה שלו ושאל את אותה השאלה. ילד אחד ענה: 'הַרְבֵּה לא אמר'. וילד נוסף אמר: 'הַרְבֵּה אמר שעל חלומות לא שואלים שאלות...'

כאילו חיפוש...

וַיַּחְפֹּשׂ בְּגֹדֹל הַחֵל וַיִּבְקַטֵּן פֶּלֶה (בראשית מז, יב)

סיפר מרן הגאון גאב"ד טשעבין ז"ע: בצעירותי שמעתי שיש בקראקא 'שען' צדיק נסתר. נכנסתי עם כמה חברים לחנותו

של השען, העמדנו פנים כאילו אנו רוצים לקנות, כשמטרתנו לתהות על קנינו. נענה השען ואמר לנו: הגמרא (פסחים ז, ב) דורשת את המקור לבדיקת-חמץ דווקא בנר, מהכתוב אצל בנימיין 'וַיַּחְפֹּשׂ בְּגֹדֹל הַחֵל' [בגורה-שווה 'חיפוש-מחיפוש, וחיפוש מגור]. מדוע רמזה התורה ענין זה דווקא כאן? כי אצל בנימיין באמת לא נאבד הגביע, רק הטמינוהו בכוונה, והעמידו פנים כאילו מחפשים אותו, וכך אנו עושים גם בבדיקת חמץ, מטמינים עשרה פתיתים, ואחר כך עושים את עצמנו כאילו מחפשים... בכך התכוון השען לרמוז, שהוא הבין את כוונתם שלא באו לקנות, רק עושים עצמם כאילו מחפשים איזה דבר...

צדקתך במנחה...

וְהוֹרִידוּ לְאִישׁ מִנְחָה (בראשית מג, יא)

כשהיה הרה"ק בעל התניא ז"ע כלאו בבית הכלא שבפטרבורג, היה חסידיו מספקים לו מדי יום מאכל כשר על ידי שליח. פעם אחת שיגר בידי השליח פתקה לחסידים בה נכתבו ארבע מילים: 'אומרים צדקתך צדק במנחה'. החכמים שבחסידים הבינו את הרמזו שהרבי משלח להם שישתדלו להוציא צדקתו לאור בעזרת מנחה ומתנה שישגרו לאיש הנכון...

האם ראוי לעשיר לפרסם ולהראות את עושרו?

על הפסוק בפרשת השבוע (בראשית מב, א) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לְמַעַן תֵּתְנָהּ, מפרש רש"י, שבאותה שעה עדיין היה ליעקב ולבניו לחם ותבואה, אלא שאמר להם: "למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשאו כאלו אתם עשירים?"

להתרחק מעין הרע

מבואר כאן יסוד בתהליכות האדם, שגם כאשר יש לאדם די מחסורו, ישתדל שלא להראות כלפי חוץ את עושרו, שלא לעורר קנאת הבריות. אנו מוצאים מושג זה גם בגמרא (סנהדרין כט ב): "אדם עשוי שלא להשפיע את עצמו", ומפרש רש"י: אדם עשוי ורגיל לומר לבריות חייב אני מעות לפלוני, כדי להתרחק מעין הרע, וכדי שלא להיראות ששבע מממון.

נפיות טובה!

למרבה הפלא מצינו סתירה מפורשת לכך, בפירוש רש"י על הפסוק בפרשת דברים (דברים ב, ז) "כי ה' אלוהיך ברכך בכל מעשה ידיך", וז"ל: "לפיק לא תכפרו את טובתו להראות כאילו אתם עניים, אלא הראו עצמכם עשירים", עכ"ל. הרי שההנהגה הראויה היא דווקא להיפך - "הראו עצמכם עשירים!", כי מי שזיכהו הש"ת להיות עשיר, והוא הולך ומראה עצמו כעני, זוהי כפיות טובה בטובתו של הקב"ה שברצונו בעשרו למען יהיה כעשיר, והוא כופר בטובתו ומתנהג כעני. על פניו יש כאן סתירה גלויה לפירוש רש"י בפרשתנו "למה תתראו" - שאין ראוי לאדם להראות את רוב עושרו לעיני אחרים.

נטלים את עשירותו!

לא עוד, אלא הגר"ח פלאגי זצ"ל הפליג וכתב דברים נוראים בספרו 'מועד לכל חי' (סימן י"א אות ט"ז) שעשיר המתנהג כמו עני, ורואים בשמים שהוא יכול לסבול עניות, אינו נטלים ממנו את עשירותו, וז"ל: "מי שחננה הש"ת בעושר ובנכסים, אל יראה בעצמו קצצנות ומידת עניות, דמורה שהוא כפוי טובה בטובתו של מקום, וכו', וכיצא בזה אמרו דרך הלצה בפסוק (תהלים ז, ד) 'זה עני קרא - וה' שמע', כמו שכתב בספר קב הישר (פרק יח) [שעשיר המתלונן ואומר כאילו הוא עני, אזי ה' שומע, והוא נעשה עני]". עכ"ל.

רק עשיר גדול

על סתירה זו עמד רבינו הט"ז בספרו דברי דוד (בפרשתנו), והוא מחלק בין מי שזוכה לעשירות גדולה, שעליו אכן מוטלת החובה עליו להראות רוב עושרו, כדי שלא יכפור בטובתו של מקום, מה שאין כן אצל יעקב ובניו שהיה להם תבואה רק לפי שעה, ויתכן היה שבימים מן הימים יכלה התבואה.

האם מותר לנסוע בכבישים בלילות?

מהפסוק בפרשת השבוע (בראשית מד, ג) הַפֶּקֶד אֹרֹךְ וְהַאֲלִישִׁים שְׁלֹחַ, דרשו חז"ל (פסחים ב, א) שלעולם יכנס אדם בני טוב ויצא בני טוב. פירש רש"י: 'היצא לדרך יכנס ערביה לבית מלון בעוד החמה זורחת, ולמחר ימתין עד הנץ החמה ויצא, ואז טוב לו, שהאור טוב לו, שנאמר באור כי טוב'.

בורות, חיות, ומזיקים

במהות הסכנה של הליכה בדרך בלילה, כותב רש"י (פסחים שם) שהסכנה היא מפני החיות או מפני הלסטים. טעם נוסף כותב רש"י (תענית י, ב) שלא יעלילו עליו שהוא מרגל או גנב. אולם התוספות (פסחים שם) כתבו שהטעם הוא מפני חשש נפילה בבור, או מפני המזיקים.

סמוך לעיר

הדברים הובאו להלכה גם במגן אברהם (סי' ק"י, סק"י) ובמשנה-ברורה (שם) ס"ק כ"ח) שבשחרית יצא לדרך רק לאחר הנץ החמה, ובערב יפסוק מהליכתו בתחילת השקיעה.

אולם המשנה-ברורה מביא את הכרעת המגן-אברהם שמכריע, שההולך בעיר,

או סמוך לעירו, יחד עם איש נוסף, אזי מותר לצאת בדרך בלילה, כי בעירו הוא יודע היכן יש בורות, ושם בשני אנשים אין חשש מזיקים. [ומבואר שלא חששו לשאר הטעמים שיחדשוהו כמרגל או חשש ליסטים].

פנסי רחוב

בימינו שיש תאורה ברחובות ובכבישים, וגם נורות במכוניות, כותבים הפוסקים (שערים המצוינים בהלכה סי' ס"ח) סק"ד, לקט הקמח החדש סק"ו ועוד) ששוב אין חשש שיפול לבורות, ולכן אין מקפידים מלצאת לדרך בלילה אפילו יחיד בעיר אחרת. אם לא כאשר מרחפת סכנת מחבלים וליסטים, אשר לפעמים הויקם מצוי בלילה, שאז אכן יש להזהר שלא לצאת בלילה.

מעיקר הדין אסור לצאת לדרך בלילה, רק סמוך לעירו ובשני אנשים, אבל בימינו שיש תאורה בדרכים מותר לצאת לדרך בלילה, מלבד כשיש חשש סכנה מוחשית.

הלכה למעשה

התורה וההפטרה ביאור שייכות ההפטרה לפרשת השבוע

רחוש המקשר: מנורת זהב - נס חנוכה במנורה

השבוע, לרגל שבת-חנוכה, אין מפטירים את ההפטרה של פרשת מקץ, אלא מאחר ובימי החנוכה אנו מהללים על הנס שנעשה בכך השמן להדלקת המנורה בבית המקדש, מפטירים בהקשר לכך את הפטרת 'רני ושמחי', בה מעיד זכריה הנביא על המחזה שהראהו ה' 'מנורת זהב כולה... ושבעה נרותיה עליה'. בהפטרה זו גם מתנבא הנביא

על השלמת בנין בית המקדש השני, ועל שיבת השכינה לציון באוליה העתידה.

פסוקי ההפטרה הם ספר זכריה (פרק ב, מפסוק י"ד עד הסוף; כל פרק ג; ופרק ד עד אחרי פסוק ז. ולמנהג תימן עד אחרי פסוק ט).

[אגב, הפטרה זו מפטירים גם בפרשת בהעלותך, בה נלמד את פרשת הדלקת המנורה.]

עומקה של תורה עומק ועיון בדברי רש"י בפרשת השבוע

'נכאת' - ששורה או בשמים?

הפסוק מזכיר תחילה דברים פריטיים: 'צרי ודבש', וגם אחר כך מזכיר דברים פריטיים: 'בטנים ושקדים', ובאמצע מוזכר 'נכאת', אין מסתבר שהכוונה כאן לדבר כללי, לכן פירש רש"י כאן שהכוונה לדבר פריטי - השעווה.

אולם בפרשת וישב שתחילה הזכיר הכתוב 'נכאת', ורק אחר כך 'צרי ולט', פירש רש"י שנכאת הוא שם כללי לבשמים, ואחריו הוזכרו צרי ולט בפרסיות.

חשוב יותר

בסגנון אחר מבאר בעל 'משכיל-לדוד': הכתוב מקדים תמיד את החשוב יותר, והנה בפרשת וישב כתוב תחילה 'נכאת' ואחר כך 'צרי', וכאן הסדר שונה, צרי לפני נכאת, וזו ההכחה שאין מדובר באותו סוג נכאת, אלא ששם מדובר בכינוסי בשמים החשובים יותר, וכאן בשעווה החשובה פחות.

סתירה מפרשת וישב

בפרשת השבוע, בפסוק (בראשית מג, יא) קָחוּ מִזֶּמֶן הָאָרֶץ וְגו' מִעֵט צִרִי וּמִעֵט דָּבֶשׁ וְנָכָת וְלֹט בְּטָנִים וּשְׁקָדִים, מפרש רש"י: 'נכאת - שעווה'.

מפרש רש"י מציאו סתירה לכאורה בדברי רש"י, שהרי בפרשת וישב נאמר (לו, כה) וְהָיָה אֲרֶזֶת יִשְׁמְעֵאֲלִים וְכו' וְגַמְלִיָּהֶם נִשְׂאִים נְכָאת וְצִרִי וְלֹט, ופירש רש"י: 'נכאת - כל כנוסי בשמים הרבה קרוי נכאת וכו' ואונקלוס תרגמו לשון שעווה'.

הרי זה פלא! מדוע שם נקט רש"י שעיקר הפירוש של 'נכאת' הוא כינוסי בשמים, וכאן פירש שהכוונה על שעווה?

פרטי וכללי

הט"ז בחיבורו 'דברי-דוד' על רש"י מסביר: תיבת 'נכאת' יש לה שני פירושים, לפעמים היא משמשת כשם כללי למיני בשמים, ולפעמים כשם פרטי לשעווה. כאן בפרשתנו, מאחר

זדים ביד עוסקי תורת

יהודים בכל מקומות מושבותיהם, ובפרט יושבי ארץ הקודש, זקוקים בימים אלו יותר מתמיד לרחמי שמים מרובים מכל אויבינו העומדים עלינו לכלותינו. בוודאי שרק בזכות לומדי התורה זוכים אנו לראות בימים אלו עין בעין את ניסי השי"ת וחסדיו הגדולים והגלויים למעלה מדרך הטבע להיפרע לנו מכל צרנו, כן יעשה ה' עמנו נסים ונפלאות, ורחמי אל יעזובנו נצח סלה ועד, כשם שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול כאשר מסר 'זדים ביד עוסקי תורת'. במאמר שלפנינו נלקט שושנים מערוגות הבושם של חז"ל ומאורי הדורות על כוח התורה לשמירה והגנה על כלל ישראל, כדי שנוכל לשאוב חיוק בלימוד התורה הקדושה, ובכלל זה גם בחיוק בלימוד תורה שבכתב, חומש עם פירוש רש"י הקדוש, שכפי שנראה להלן יש בו כוח וסגולה מיוחדת להינצל מכל צרנו.

עמלים בתורה

בראש ובראשונה יש לזכור את דברי רש"י הקדוש על הפסוק (ויקרא כו, ג) אם בחוקתי תלכו: 'שתהיו עמלים בתורה, ועל דבר זה מבטיחה שם התורה (פסוק ח): 'ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבה ירדפו ונפלו אויביכם לפניכם לחרב'. [ואם כי התורה מדברת על מלחמת מצוה על פי הסנהדרין ועל פי אורים ותומים, אך עיקר ההבטחה לנפילת האויבים בזכות לימוד התורה, שרייה וקיימת לעולם].

שערי ירושלים

ידועים גם דברי הגמרא במסכת מכות (י' ע"א): "אמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב (תהלים קכ"ב) 'עומדות היו רגלינו בשערי ירושלים', מי גרם להגלינו שיעמדו במלחמה? - שערי ירושלים, שהיו עוסקים בתורה".

הקול קול יעקב

אף גם זאת נודעים דברי חז"ל (בראשית רבה, תולדות, פרשה סה) על הפסוק (בראשית כז, כב) 'הקול קול יעקב והידים ידי עשו', וזה לשונם: "אמר רבי אבא בר כהנא, לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי, נתכנסו כל עובדי כוכבים אצלו אמרו לו: תאמר שאנו יכולים לידווג לאומה זו? אמר, לכו וחזרו על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות שלהן, ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפי בקולן, אין אתם יכולים להדווג להם! שכך הבטיחן אביהן ואמר להם 'הקול קול יעקב' - בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות, אין הידים ידי עשו".

ריבה ה' ריבי

ביותר הפליגו חכמים ואמרו במדרש שאם בני ישראל עוסקים בתורה הרי הקב"ה הוא נלחם להם לישראל מול אויביהם, וכפי שכתוב בילקוט שמעוני על ספר תהילים (רמז תשכב) בפסוק (תהילים לה) 'לדוד, ריבה ה' את ריבי לחם את לוחמי', וזה לשון המדרש: "אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, אם אין אתה עומד עלי, אין לי מי יעמוד עלי! ראה מה עושים לי! וכן דוד אמר: (תהילים ס, יג) 'הבה לנו עזרת מצר', עבד בשר ודם יכול לומר לבעליו, אדוני, ריבה את אויבי וצא הלחם עמו? - והקב"ה אמר לדוד: 'עסוק בתורה, ואני נלחם ואבנים המגן מקבלם, כך אני מגן לך, ולא לך בלבד, יאמר בספר מלחמותיך'". וכן משה אמר (במדבר כא, יד) 'על כן יאמר בספר מלחמות ה' - אתם עסקתם בספר, ואני נלחם על ידיכם".

עוסקים בתורה

בסגנון דומה מצינו גם במדרש תנחומא פרשת לך לך (סימן יא), וז"ל: "אמר ליה הקב"ה [לאברהם], אתה עסקת בתורתי, חיך, שאני מגן לך, כשם שהמגן אוהו החרב אפילו זורקים בו חצים ואבנים המגן מקבלם, כך אני מגן לך, ולא לך בלבד, אלא אף לבניך, אם יהיו עוסקין בתורתך כשם שעסקת אתה, כך אני נעשה להם כמגן, שנאמר (תהילים יח, לב) 'אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו'".

אנוני מנא

ברוח דברים אלו מצינו עוד התבטאויות מופלגות בדברי חז"ל כי עסק התורה היא השמירה והערוכה על בני ישראל בכל מצב, וכפי שאמרו בגמ' (סוטה כא ע"א) 'תורה - בין בעידנא דעסיק בה, ובין בעידנא דלא עסיק בה - מנא ומצלא'.

כינות התורה

הגמרא במסכת סנהדרין (מט, א) אומרת דבר מופלא:

'אילמלא דוד לא עשה יואב מלחמה, ומפרש רש"י: "אילמלא דוד - שהיה עוסק בתורה לא עשה יואב מלחמה, אבל זכותו של דוד עומדת לו ליואב במלחמותיו של דוד".

תורה בלילה

עוד זאת אנו מוצאים בגמרא מסכת סנהדרין (דף צד, ב): שדרשו על הכתוב בספר ישעיהו (י, כז) 'והיה ביום ההוא יסור קבלו מעל שכמך ועלו מעל צוארך וחבל על מפני שקן', שכוונת הכתוב לומר - שהקב"ה שבר מעל בני ישראל עול הגלות של סנחריב הרשע, ומתו בליילה אחת כל מלינוני חייליו, כמו שאומרים בפיוט ויהי בחצי הלילה בליל הסדר, וכל זאת בזכות השמן שמאיר בבתי מדרשות ללמוד תורה, וז"ל הגמ': "אמר רבי יצחק נפחא, חזביל עול של סנחריב מפני שקנו של חזקיהו, שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה עשה? נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר, כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו, בדקו מוזן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ, וכו'".

המיע על המקל

וכבר אמרו במדרש רבה פרשת קדושים (כה, א): "משל למלך שאמר לבנו צא לפרקמטיא, אמר לו, אבא! מתיירא אני בדרך מהליסטים, ובים מפני אפורטיין. מה עשה אביו? - נטל מקל וחקקו ונתן בו קמיע ונתנה לבנו, ואמר לו, יהי המקל הזה בידך ואי אתה מתיירא משום בריה. אף כך אמר הקב"ה למשה: אמור לישראל, קני עסקו בתורה ואין אתם מתייראים משום אומה!".

מכרית שונאיהם

ראוי גם להביא כאן את לשון קדשו של הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע בספרו קדושת לוי (ליקוטים, עה"פ רבנות צדיקים ישמח עם) אשר היא כקילורין לעיניים: "הכלל הוא, כשישראל דבקים בתורתו הקדושה או הם מלאים כל טוב, והקב"ה מכרית כל שונאיהם. וכו'. וזהו הרמז בפסוק (שה"ש ב, יב) 'עת הומיר הגיע', כי 'זמיר' מלשון כרת, לשון הפסוק באיוב (לה, י) 'ולא יאמר איה אלקי עושי הנותן זמירות בליילה', כלומר הגיע עת שהקב"ה מכרית ומשבר כל שונאי ישראל. 'זקול התור נשמע בארצנו, כי 'התור' הוא אותיות 'תורה', ו'נשמע' הוא לשון התחברות, לשון הפסוק (ש"א טו, ד) 'וישמע שאול את העם', כשאני מחבר ומדבק עצמי בתורה הקדושה, אז יכרית ה' כל שונאי ישראל", עכ"ל".

התלהבות בתורה

ואילו בספה"ק שפת אמת (וישלת, תר"מ) חידש רובד עמוק בכוחה של תורה להכרית את שונאי ישראל, שדבר זה נפעל דווקא על ידי הלימוד בהתלהבות, והוא לך לשון קדשו: "על ידי התלהבות האדם בתורה ועבודה, בזה משלה חיצונית אש לשונאי ישראל", עכ"ל.

חידושי תורה

בכמה ספרים קדושים כתבו שביותר הדברים אמורים במי שזוכה להעמיק חקר בלימודו ומחדש בה חידושי תורה, שיש סגולה גדולה בחידושי תורה אלו להכניע את כל הקמים עלינו. וכמאמר הכתוב (שופטים ה, ח): "יבחר אלוקים חדשים, אז לתם שיערים, מגן אם יראוהו ורומח בארבעים אלף מישראל". ודרשו בתנא דבי אליהו (רבה, פרשה יא) שמה שכתוב 'יבחר אלוקים חדשים' - היינו שהקב"ה בוחר בחידושי תורה, ומכאן אמרו, ארבעים אלף מישראל שנתקבצו ויצאו למלחמה, ויש בנייהן זוג אחד של תלמידי חכמים, דומה שהוא מסרם בידן,

שנאמר "מגן אם יראה ורומח".

ולך נא ראה בספה"ק ישמח משה (הפטרות בשלח) שהוסיף לפרש שזה שאמר כאן הכתוב: "אז לחם שערים" - כלומר שהלוחמים האמיתיים הם 'שערי ירושלים שעוסקים בתורה', ואלו השערים המצוינים בהלכה ומחדשים בה חידושי תורה, הם גורמים לרגלינו שיעמדו במלחמה.

עוסקי תורת - בעיין

גם לרבות מצינו בנס הגדול של ימי התנוכה, שכל נצחון המלחמה היה בזכות עסק התורה בעיין ובכפול, וכפי שכתב הפרי מגדים בהלכות תנוכה (סימן עת"ר, אשל אברהם, בהקדמה), וז"ל: "זדים ביד עוסקי תורתך - על דרך אשר קדשנו במצוותיו וצונו לעסוק בדברי תורה" - שנצטוונו לעיין ולפלפל בה (ט"ו סימן מ"ז סק"א), אם כן, לא רק זו שמטר הזדים ביד המדקקים בחוקים ביותר, אלא שמטר אותם בעוסקי תורתך ושישי בכפולם, וכמאמר החכם: "כי מי שלא טעם טעם התרת הספיקות לא טעם טעם שמחה מעולם", עכ"ל.

מלחמה נגד מלחמה

ומה נפלאים הם דבריו של הגה"ק בעל חתם סופר זי"ע ב'דרשות חתם סופר' (ח"א דף קפג) לבאר המדרש הנוכר לעיל 'בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו, ואם לאו הידים ידי עשו': 'ההענין הוא, כי זה לעומת זה עשה אלקים, וצריך להיות מלחמה בעולם, או מצד הקדושה שמפללים ונלחמים בתורה, ואם אין מלחמות בתורה מצד הקדושה, יש ח"ו בכח אומות העולם ללחום מלחמה שלא מצד הקדושה. ולכן כאשר קולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות, שמפללים זה עם זה מצד הקדושה, עי"ז מחלישין כח אומות העולם שלא יוכלו ללחום עם ישראל מלחמות גשמיות, וממילא אין ידי עשו שולטות להלחם עם ישראל, אבל ח"ו כאשר אינם נלחמים במלחמתה של תורה יש כח לעשו ללחום עם ישראל ואז הידים ידי עשו'.

ומבאר עוד החתם סופר: 'וזהו הרמז והיה כאשר ירים משה ידו - כי כאשר ירים התלמיד-חכם הנקרא משה את ידו בפלפולא דאורייתא, שנחלקים ומפללים זה עם זה במלחמתה של תורה, וא"כ בזה מחליש כח המלחמות של צד הקליפה, שאין להם כח להילחם עם הקדושה, וממילא וגבר ישראל, אבל וכאשר יניח ידו - שאינו עוסק בפלפולא ומלחמתה של תורה, אזי יש ח"ו כח להסט"א להלחם עם הקדושה, וממילא וגבר עמלק ח"ו, ולכן כתיב ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים ודרשו חז"ל (סנהדרין קו) ברפידים ידים שרפו ידיהם מדברי תורה, והכוונה דכיון שנתעצלו ורפו ידיהם לפלפל וללחום בתורה, ע"כ ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים כי זה לעומת זה עשה אלקים, אלו תוכן דבריו הקדושים.

חומש ורש"י

אם בכל לימוד תורה קיימת סגולה לשמירה, הרי סגולה מיוחדת גילה הרה"ק רבי פנחס מקארין זי"ע, כמובא בספר אמרי פנחס השלם (שער התורה אות לח) שהרה"ק מקוריץ זי"ע שמע פעם שמצויים פוחזים ורוצחים, וציוה ללמוד פירוש רש"י בחומש. ועוד שם (אות לט) שכאשר שמע הרה"ק מקוריץ שיש מקרים של הריגה רח"ל ציוה להרבות ולהפיץ את לימוד חומש עם רש"י. ועוד מובא שם (אות מ) שבקיץ אחד שמע הרה"ק שישנם שעורויות גדולות, וציוה ללמוד ולהשלים פירוש רש"י מכל סדרא בכל שבוע'.

